

І. О. Платонова,
аспірант, Міжрегіональна академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-3996-4929

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.13—14.125

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

I. Platonova,
Postgraduate student, Interregional Academy of Personnel Management

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF MECHANISMS OF STATE REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Розглянуто та конкретизовано теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Доведено, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід розглядати у двох аспектах: у широкому плані — з позицій регулюючого впливу держави на зовнішньо-економічну діяльність взагалі та у вузькому значенні — як вироблення і реалізацію певної зовнішньоекономічної політики. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначено як систему заходів, що застосовуються в межах складових зовнішньоекономічної політики держави стосовно різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

Зауважено, що механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто розглядати як сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких стимулюється, координується і регламентується діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань.

Охарактеризовано принципи, завдяки яким досягається відповідність регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України; створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

Охарактеризовано основні причини, які стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, до яких віднесено такі: нерівномірність економічного розвитку різних країн світу; відмінності в сировинних ресурсах; відмінності в людських ресурсах; нерівномірність розміщення фінансових ресурсів; характер політичних відносин; різний рівень науково-технічного розвитку; специфіку географічного положення, природних і кліматичних умов.

The theoretical bases of mechanisms of state regulation of foreign economic activity are considered and concretized. It is proved that state regulation of foreign economic activity should be considered in two aspects: in a broad sense — from the standpoint of regulatory influence of the state on foreign economic activity in general, and in a narrow sense — as the development and implementation of certain foreign economic policy. State regulation of foreign economic activity is defined as a system of measures applied within the components of foreign economic policy of the state in relation to various operations of economic entities in foreign markets, aimed at maintaining foreign economic relations and effective participation in the international division of labor.

It is noted that the mechanism of state regulation of foreign economic activity should be considered as a set of economic forms, methods and tools that stimulate, coordinate and regulate the activities of entities in the field of foreign economic relations in accordance with the goals and objectives.

The principles due to which the conformity of the regulation of foreign economic activity is achieved in order to: ensure the balance of the economy and the balance of the domestic market of Ukraine are described; stimulation of progressive structural changes in the economy, including foreign economic relations of the subjects of foreign economic activity of Ukraine; creation of the most favorable conditions for the involvement of Ukraine's economy in the system of world division of labor and its approximation to the market structures of developed foreign countries.

The main reasons that stimulate the development of foreign economic relations are described, which include the following: uneven economic development of different countries; differences in raw materials; differences in human resources; uneven allocation of financial resources; the nature of political relations; different level of scientific and technical development; specifics of geographical location, natural and climatic conditions.

Ключові слова: державне регулювання, механізми реалізації, зовнішньоекономічна політика, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічні зв'язки.

Key words: state regulation, implementation mechanisms, foreign economic policy, foreign economic activity, foreign economic relations.

ВСТУП

На сьогодні зовнішньоекономічна діяльність стає все більш важливим фактором розвитку народного господарства та економічної стабілізації нашої країни. В цей час немає практично жодної галузі в розвинених країнах, що не була б втягнута в сферу зовнішньоекономічної діяльності, яка спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки держави, шляхом підтримки митного і взаємовигідного співробітництва за загальними нормами. Саме тому дослідження ролі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в нашій країні наразі є актуальним.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Активізація процесу входження України у світове співтовариство — розширення географії та масштабів зовнішньоекономічних відносин, цілеспрямований розвиток економічної політики з орієнтацією на СОТ та ЄС зумовлюють необхідність удосконалення, а за деякими аспектами — зміни механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у всіх її проявах. У контексті цього нагальним є дослідження теоретичних засад механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТ

Серед процесів, які визначають особливості розвитку сучасного світу, провідним є процес інтернаціоналізації господарського життя. Його суть полягає в тому, що національні економічні системи можуть ефективно розвиватися лише за умови їх міжнародної взаємодії та переплетіння. Тому нині важко назвати країну, яка б не була суб'єктом міжнародних економічних відносин і не зазнавала б впливу зовнішнього (міжнародного) середовища.

Якщо розглядати економіку країни з точки зору функціональної орієнтації, то вона складається з двох секторів: внутрішньої та зовнішньої економіки. Призна-

чення внутрішньої економіки є задоволення потреб споживачів за рахунок внутрішнього виробництва, зовнішньої — вихід на міжнародні ринки товарів, послуг та факторів виробництва з метою підвищення загально-економічного добробуту країни. Таким чином, основний критерій виділення цих двох секторів — наявність економічних зв'язків між господарськими одиницями, які репрезентують різні країни.

Виходячи з вищезазначеного, зовнішньоекономічні зв'язки будемо розглядати як комплексну систему різнобічних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів у різних галузях економіки.

Безперечно, в історичному аспекті зовнішньоекономічні зв'язки є продуктом цивілізації, бо виникають з появою держави і еволюціонують водночас з її розвитком. В економічному — зовнішньоекономічні зв'язки це операції, пов'язані з обігом товарів, послуг, грошей і капіталу між різними економічними і валютними зонами.

Серед основних причин, які стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, варто виділити такі: нерівномірність економічного розвитку різних країн світу; відмінності в сировинних ресурсах; відмінності в людських ресурсах; нерівномірність розміщення фінансових ресурсів; характер політичних відносин; різний рівень науково-технічного розвитку; специфіку географічного положення, природних і кліматичних умов.

Для вирішення поставленого завдання, а саме: визначення сутності та змісту поняття "механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності", визначимо сутність понять "зовнішньоекономічна діяльність" та "фінанси зовнішньоекономічної діяльності".

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності зумовлений децентралізацією міжурядових зв'язків та переходом зовнішньоекономічної діяльності на рівень суб'єктів господарювання. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", зовнішньоекономічною діяльністю є діяльність суб'єктів

господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємодіях між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. У цьому визначенні ґрунтовно визначається перелік різновидів діяльності, але при цьому, на нашу думку, не визначено конкретні напрями діяльності. Своєю чергою Господарський кодекс України визначає зовнішньоекономічну діяльність як господарську діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та (або) робочою силою, тобто у цьому визначенні залишаються нерозглянутими фінансові операції.

На нашу думку, зовнішньоекономічна діяльність — це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний і глобальний аспект зовнішньоекономічної діяльності).

Безперечно, зовнішньоекономічна діяльність охоплює широкий комплекс господарських, виробничих, кредитних, валютно-фінансових і правових взаємин. Фінансовий механізм у галузі міжнародних економічних відносин виступає засобом реалізації фінансової політики держави та полягає у забезпеченні якісного і повного фінансування зовнішньоекономічної діяльності, а також своєчасного отримання доходів від її здійснення, тому фінанси у сфері зовнішньоекономічної діяльності мають значний вплив на економічні інтереси учасників зовнішньоекономічної діяльності та є стимулом розвитку міжнародної економічної інтеграції.

Проведений аналіз впливу складових елементів фінансового регулювання зумовлює необхідність дослідження зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта фінансового регулювання, при цьому важливим є урахування рівнів її реалізації. Головним об'єктом фінансового регулювання є зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання, що зазнає регулюючого впливу від суб'єктів макро- і мезорівнів, якими є державні органи (державне регулювання) та недержавні органи регулювання (асоціативне регулювання), а також безпосередньо від суб'єктів мікрорівня — суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (саморегулювання). Водночас головним суб'єктом є держава, оскільки вона здійснює вплив на суб'єктів господарювання, які функціонують у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також на зовнішньоекономічні зв'язки регіонів та галузей національної економіки.

Фінанси зовнішньоекономічної діяльності використовуються для інтеграції країни в світову економіку, оскільки фінансовий механізм, що складається у сфері міжнародних економічних відносин, виступає як засіб реалізації фінансової політики держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що зумовлює вплив на економічні інтереси учасників міждержавних зв'язків та виступає як стимул розвитку міжнародної економічної інтеграції. Специфіка ж фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності полягає у концентрації саме фінансів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що характеризується застосуванням сукупності фінансових методів, форм, інструментів, засобів та важелів впливу.

Проаналізувавши підходи авторів до визначення сутності поняття, можна зробити висновок, що воно охоплює досить широке коло об'єктів та може бути розділене на сегменти відповідно до критеріїв та ознак. Водночас доцільним є не розгляд окремих зазначених напрямів, а аналіз їх взаємодії, що зумовить збільшення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, появу нових форм та методів реалізації, ускладнення зовнішньоекономічних операцій.

Треба відмітити, що стаття 7 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" встановлює принципи, завдяки яким досягається відповідність регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України; створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

Основними видами зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля, фінансово-кредитні операції, підприємницька діяльність, науково-технічна кооперація з іноземними підприємцями, надання ним різноманітних послуг. Ці напрями діяльності регулюються, з одного боку, державою в особі його органів, а з іншого — недержавними органами управління економікою (біржами, торговельними палатами, союзами і так далі) і самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі укладених між ними координаційних угод.

Відповідно до чинного законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є: фізичні особи — громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають громадянську правосдатність та дієздатність згідно з чинним законодавством України та постійно проживають на території України; юридичні особи, що зареєстровані та мають постійне місцезнаходження на території України, в тому числі юридичні особи, майно та капітал яких знаходиться повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності; фізичні та юридичні особи, які не є юридичними особами згідно із законами України, але які не мають постійне місцезнаходження на території України та яким цивільно-правовим законодавством не заборонено проводити господарську діяльність; структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення тощо), але які мають постійне місцезнаходження на території України; спільні підприємства з участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зареєстровані в Україні та мають постійне місцезнаходження на території України; інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені Законами України.

Метою здійснення регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку країни; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, у тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності країни; створення най-

сприятливіших умов для залучення економіки країни в систему світового поділу праці.

Матеріальною основою зовнішньоекономічної діяльності є зовнішньоекономічний комплекс країни (регіону), що являє собою сукупність галузей, підгалузей, об'єднань, підприємств і організацій, які виробляють продукцію на експорт чи використовують імпорту продукцію та здійснюють інші види і форми зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим завданням розвитку зовнішньоекономічного комплексу кожної країни є об'єднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в єдину органічну, успішно функціонуючу систему. Ми переконані в тому, що для України умовами успішного розвитку зовнішньоекономічного комплексу у наш час є: розширення самостійності суб'єктів господарювання у провадженні зовнішньоекономічної діяльності; підвищення конкурентоспроможності виробничо-господарського комплексу країни взагалі та суб'єктів її господарювання зокрема.

Визначення сутності основних понять, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність, дали змогу сформулювати такі визначення.

Наукове трактування терміна "державне управління економікою" та його розмежування зі звичним словосполученням "державне регулювання економіки" знайшло відображення в науковій літературі тільки в останні роки й ґрунтується на твердженні, що регулювання — це одна із похідних функцій державного механізму управління. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю — це процес впливу уповноважених органів державної влади різного рівня на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою підвищення її ефективності й результативності.

Під регулюванням зовнішньоекономічної діяльності розуміють систему заходів, що поєднують пряме законодавче регулювання експортної та імпоротної діяльності підприємств з економічними важелями (податки, ставки мита, декларування товарів, обов'язків продаж частки валюти тощо), і яка покликана захистити і покращити структуру внутрішнього ринку.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід розглядати у двох аспектах: у широкому плані — з позиції регулюючого впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність взагалі, та у вузькому значенні — як вироблення і реалізацію певної зовнішньоекономічної політики.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є системою заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, покликаних удосконалити зовнішньоекономічну діяльність в інтересах національної економіки. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає створення певних умов та механізмів для ефективного розвитку відносин суб'єктів господарювання в різних країнах.

До того ж державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступає функцією управління зовнішньоекономічною діяльністю, що визначається зовнішньоекономічною політикою держави та реалізується через дію правових, організаційно-управлінських

адміністративних, економічних, інформаційно-аналітичних механізмів.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності — це заснована на взаємовигідних економічних стосунках діяльність в області міжнародної торгівлі, руху капіталів, міграції робочої сили, передачі технологій. У всіх країнах, особливо в країнах з перехідною економікою, де сталася широка лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, її державне регулювання є об'єктивною необхідністю. Таке регулювання спрямоване на забезпечення захисту інтересів країни і суб'єктів її зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати усі види підприємницької діяльності і напругу використовувати прибутки і здійснювати інвестиції, на розвиток конкуренції і ліквідацію монополізму.

Б. Райзберг розглядає замість державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та розуміє в цьому контексті сукупність методів й інструментів, що чинять вплив на міждержавні економічні відносини у відповідності з цілями та завданнями діяльності державних органів і служб та базуються на національних та загальнодержавних інтересах.

Загалом, з урахуванням проведеного вище аналізу наукових думок стосовно державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, доцільно навести уточнене його визначення. Так, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності — це система заходів, що застосовуються в межах складових зовнішньоекономічної політики держави стосовно різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

Що стосується ресурсного забезпечення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то традиційно воно складається з нормативно-правових, інформаційних, економічних, фінансових, технічних, організаційних, кадрових ресурсів тощо.

Зауважимо, що в якості цілей державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності доцільно зазначити такі: підтримка збалансованості економіки та рівноваги попиту і пропозиції на національному ринку; активізація структурних змін у вітчизняній економіці; створення сприятливих умов для інтеграції української економіки до системи поділу праці на світовому рівні та її адаптація до темпів розвитку економіки прогресивних країн; забезпечення захисту економічних інтересів суб'єктів господарювання, що беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності; надання рівних можливостей для розвитку всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від їх форм власності та сфер діяльності; сприяння розвитку конкуренції та усунення проявів монополізму в зовнішньоекономічній діяльності.

Регулювання такої діяльності здійснюється за допомогою законів України, актів тарифного і нетарифного регулювання, економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансових, кредитних тощо),

рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються відповідно до їх статутних документів, договорів, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється з урахуванням таких цілей: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку країни; стимулювання прогресивних ринкових структурних змін в економіці; створення сприятливих умов для входження економіки України в систему міжнародного поділу праці, міжнародної економічної інтеграції, насамперед, інтеграції до Європейського союзу.

Відповідно, ключовим завданням державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків, що сприятиме зниженню рівня залежності національної економіки від монопольного імпорту товарних позицій, які є стратегічно важливими для галузей вітчизняного виробництва, зокрема, енергоносіїв, матеріальних ресурсів (у тому числі — сировинних).

Під механізмом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності розуміється сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких стимулюється, координується і регламентується діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань. Основою регулювання зовнішньоекономічної діяльності є набір економічних та неекономічних (адміністративних) методів впливу на систему зовнішньоекономічних відносин.

ВИСНОВКИ

Отже, зовнішньоекономічна діяльність за своєю сутністю є економічним процесом, який, з одного боку, тісно пов'язаний з іншими суспільними інститутами (політикою, культурою, освітою тощо), а з іншого боку, узгоджує інтереси суб'єктів господарювання на всіх рівнях: мегарівні, макrorівні та макrorівні. Такі властивості поширюються і на систему управління зовнішньоекономічною діяльністю, що, на наш погляд, дозволяє виявити такі особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності на макrorівні: залежність від екзогенних факторів впливу міжнародного рівня; взаємодія економічних та інших суспільних інститутів; розподіл політики регулювання на загальнодержавному рівні та рівні місцевого управління; вплив на поведінку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Вусятицька М. Теоретичні аспекти фінансового важеля як економічної категорії. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Серія "Економічні науки". 2012. № 2. С. 274—279.
2. Мацьків В. Теоретичні основи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Вип. 8 (1). С. 279—290.
3. Метеленко Н. Концептуалізація поняття "фінансовий механізм". Причорноморські економічні студії. 2016. № 10. С. 171—179.
4. Храмов В. Зовнішньоекономічна політика. К.: МАУП, 2015. 264 с.

5. Юрченко С. Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Сучасні питання економіки і права. 2017. Вип. 1. С. 125—130.

References:

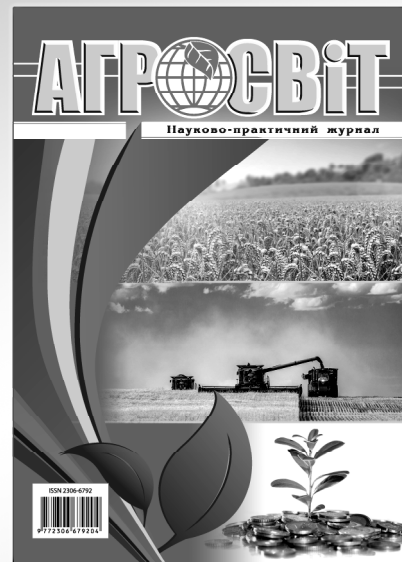
1. Vusyatytska, M. (2012), "Theoretical aspects of financial leverage as an economic category", Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Seriya "Ekonomichni nauky", vol. 2, pp. 274—279.
2. Matskiv, V. (2012), "Theoretical bases of financial regulation of foreign economic activity of economic entities", Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu, vol. 8 (1), pp. 279—290.
3. Metelenko, N. (2016), "Conceptualization of the concept of "financial mechanism", Prychornomors'ki ekonomichni studi?, vol. 10, pp. 171—179.
4. Khramov, V. (2015) Zovnishn'oeconomichna polityka [Foreign economic policy], MAUP, Kyiv, Ukraine.
5. Yurchenko, S. (2017), "Theoretical principles of administrative and legal regulation in the field of foreign economic activity", Suchasni pytannia ekonomiky i prava, vol. 1, pp. 125—130.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2020 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292